

๒.๔ การละเล่นพื้นบ้านนาฏศิลป์และดนตรี การละเล่นพื้นบ้านนาฏ-
ศิลป์และดนตรี เป็นวัฒนธรรมแสดงวิถีชีวิตของคนในอดีตและสืบทอดมาถึงปัจจุบัน โดย
วิวัฒนาการตามลำดับ บางอย่างหมดไปตามกาลเวลาและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สิ่งที่คุณ
คุณค่าสะท้อนให้คนรุ่นหลังคือ การฝึกฝนพัฒนาการทางกาย จิตใจ สติปัญญา และการ
แสดงออกทางสังคม

๒.๔.๑ การละเล่นพื้นบ้านของเด็ก การละเล่นของเด็ก เป็นนันทนาการ
ก่อให้เกิดความเจริญทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของเด็กตามวัย ทำให้เด็กได้
เรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคม ภาวะผู้นำและผู้ตามที่ดี ไม่ว่าจะเล่นคนเดียว หรือ เป็นกลุ่ม
เล่นเพื่อแข่งขัน หรือ เพื่อความสนุกสนาน นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกฝนให้ผู้เล่นมีความคิด
สร้างสรรค์ ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมอีกด้วย

การละเล่นของเด็กในนครราชสีมา แบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

การเล่นสำหรับเด็กนอกบ้าน เช่น ชนช้าง ชักขา (ชักเย่อ) เดินกบ
กับ เดินโถกเถก ไสสาว เล่นตี ฝูชุกผ้า (มอญซ่อนผ้า) วิ่งเปี้ยว กระจอกกระจแต แย้ง
รู หนอนกระต๊อบ ปิดตาตีหม้อ กาฟักไข่ หนอนเลขแปด ตากระเต็ง เบี้ยสะดุด หมากเก็บ
หมากพวง หมากจู้บ หมากอีกาเข้างรัง หมากอีกาออกจากรัง หมากกรูปู หมากหยอด เล่นแม่
กระชิบ กูกินหาง แมวปลาย่าง ลิงชิงหลัก ม้าหลังแดง วิ่งสามขา วิ่งกระสอบ งอ บั้งโพละ
หึ่ง บูชาขัณฑ์ หลุมเมือง ลูกช่วง (ช่วงชัย) ระวงตีนเกวียน กะเต็งกะต้อย รดต้นจั่ว เสียดบดุด
ปลากระโดดเข้าหมวง ตีตเม็ดมะขาม ยิงไกล กะหย่องก่องกอย สี่ลอยกอยกึ่ง ตีตลูกตาแมว
(ลูกแก้ว) หยอดหลุม กระโดดยาง เล่นหัวรถไฟ ฯลฯ

การเล่นสำหรับเด็กในบ้าน ได้แก่ เล่นมาเล็มดอกเข็ม จำจ๊ะมะเขือเปาะ
ชู้ตู่กลางไร่ - ชู้ไก่กลางนา มะโลนโพนเพน อีตัก อีตี ไก่ต้อ เล่นชุก เป็นต้น

การละเล่นพื้นบ้านบางอย่างหมดจากท้องถิ่น บางอย่างคงมีอยู่จนถึงปัจจุบัน
แบ่งออกเป็น การละเล่นสำหรับเด็กชายและเด็กหญิง การละเล่นที่เล่นคนเดียวและเล่นเป็นกลุ่ม
ยกตัวอย่างดังนี้

เล่นชนช้าง เป็นการละเล่นสำหรับเด็กผู้ชาย เล่นเลียนแบบจากศึกชนช้าง
ที่ผู้ใหญ่เล่าสืบทอดกัน เล่นได้ทั้งบนบกและในน้ำ ไม่นิยมเล่นบนบกเพราะอาจจะเกิดอันตราย
นิยมเล่นในน้ำบริเวณท่าอาบน้ำ

จำนวนผู้เล่น แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายละ ๒ คน สมมุติเป็นฝ่ายไทย
และฝ่ายพม่า

วิธีเล่น แต่ละฝ่ายต้องคละกันระหว่างเด็กตัวเล็กและตัวโต เด็กตัวเล็กคือเด็กตัวโต ผู้ที่ชื่อคือเป็นแม่ทัพ เด็กตัวโตเป็นช่าง ผู้ที่ชื่อคือต้องยื่นชาเหยียดยาวออกไปข้างหน้าทั้งสองขาแทงข้าง เริ่มแข่งขันแม่ทัพใส่ข้างเข้าประชิดศัตรูโดยใช้ข้าง (เท้าผู้ชี่) จัดให้คู่ต่อสู้ตกจากคอข้าง หรือจมน้ำ หรือยอมแพ้ ข้อห้ามการต่อสู้ใช้เฉพาะเท้า ห้ามใช้มือ หมัดและศอก

โอกาสที่จะเล่น เล่นก่อนอาบน้ำ หรือหลังจากอาบน้ำแล้ว ที่ทำน้ำ ล้ำคลอง

ประโยชน์ เกิดความสนุกสนาน ผิดความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีความสามัคคี และออกกำลังกาย

ปัจจุบันการละเล่นชนข้างไม่ปรากฏ เนื่องจากเด็ก ๆ อาบน้ำประจำในบ้าน แม่ค้าล้ำคลองไม่เอื้อต่อการเล่น และการซิมซับทางด้านการศึกษาในประวัติศาสตร์ที่บูยาตายายเล่าให้ลูกหลานฟังหมดไป การละเล่นชนิดนี้จึงหมดไปจากท้องถิ่น

รูปบั้งโพละ หรือก้องโพละ

เล่นบั้งโพละ บางท้องถิ่นเรียก จุ่มโพละ ก้องโพละ เล่นได้ทั้งเด็กชายและเด็กหญิง ส่วนใหญ่เด็กชายนิยมเล่นมากกว่า เพราะเป็นการเล่นสมมุติว่ายิงต่อสู้กัน

อุปกรณ์ในการเล่น ตัดไม้ไผ่ลำตรงยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร มีรูกลวงเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ เซนติเมตร หากรูกว้างทำให้การยิงต้องออกแรงมาก ส่วนนี้เรียกว่า บั้ง สมมุติให้เป็นตัวปืน และทำไม้ยิงอีกอันหนึ่งโดยใช้ไม้ไผ่เหลาให้กลมขนาดแหยงไปในตัวปืนได้ ความยาวต้องสั้นกว่าบั้งเล็กน้อย ส่วนล่างของไม้ยิงมีด้ามจับ

วิธีเล่น ใช้ยิงคู่ต่อสู้ ลูกปืนนิยมใช้ลูกพลับพลา เป็นไม้ยืนต้นลักษณะใบสากอ

ออกผลเป็นกลุ่ม เม็ดเล็ก เมื่อผลแก่ได้ที่เป็นสีเขียวเข้ม รสเปรี้ยวอมฝาด นอกจากนี้อาจใช้เม็ดตะคอง เม็ดพุทธรักษา หรือกระดาศแช่น้ำให้นิ่มแทนก็ได้ เวลายิงเอาลูกปืนใส่ในบั้ง ใช้ไม้แหยงให้ลูกปืนไปอุดตันอยู่ปลายบั้ง จากนั้นใส่ลูกปืนเข้าไปอีกลูกหนึ่ง แหยงไม้เข้าไปและออกแรงดันโดยเร็ว เมื่อลูกปืนทอยกันออกไปก็เกิดเสียงดังโพละ จึงเรียกว่า **บั้งโพละ**

ปัจจุบันการละเล่นชนิดนี้ลดน้อยลง เนื่องจากความยุ่งยากเตรียมอุปกรณ์และเทคโนโลยี เครื่องเล่นประเภทใช้ยิงแบบใหม่ของเด็กมีมากในท้องตลาดทำให้การเล่นบั้งโพละหรือจุ่มโพละ ถูกลืมเลือนไป

ปลากระโดดเข้าหม่วง นิยมเล่นกันในหมู่เด็กหญิงมากกว่าเด็กชาย คำว่า เข้า คือเข้าในภาษาภาคกลาง หม่วง หมายถึงช่องใส่ปลาสานด้วยไม้ไผ่

วิธีเล่น แบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย โดยวิธีจับคู่ไ้ส่ม (ไ้ส่มออกเสียงแบบภาษาโคราช) แต่ละฝ่ายไม่ต่ำกว่า ๖ คน จึงสนุก แล้วหาฝ่ายแพ้ - ชนะ โดยหัวโจก (หัวหน้า

กลุ่ม) โธ่ส้มอีกครั้ง ฝ่ายหนึ่งเป็นวงกลมจับมือกันโดยรอบวงมือที่จับไว้กับพื้น ผู้ชนะอยู่นอวงกลมสมมุติว่าเป็น ผูกปลา พยายามกระโดดเข้าไปในวงซึ่งสมมุติว่าเป็น หมวง ขณะที่ปลากระโดดเข้าไปผู้หนึ่งต้องยกมือกันไว้โดยเร็ว หากไม่สามารถกันได้ ประตูด้านนั้นต้องเปิดออกให้ผู้ปลาทั้งหมดเข้าไปได้ เมื่อเข้าไปแล้วก็หลอกปล่อยพยายามกระโดดออกให้ได้ ถ้ากระโดดไม่พ้นผู้ที่นั่งยกมือกันถูกตัวผู้กระโดดถือว่า ตาย ต้องเปลี่ยนฝ่ายเล่นต่อไป

ประโยชน์ การเล่นเกมชนิดนี้เป็นการฝึกความคล่องแคล่ว ว่องไว ใช้ปฏิภาณการหลอก และเป็นการออกกำลังกายให้ร่างกายแข็งแรง

๒.๔.๒ การละเล่นของผู้ใหญ่

การละเล่นของชาวจังหวัดนครราชสีมา หนุ่มสาวเล่นกันในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เพราะประเพณีสงกรานต์เป็นวันปีใหม่ของไทย ชาวบ้านทำบุญประกอบพิธีอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ก่อนพระเจดีย์ทราย เป็นประเพณีขนทรายเข้าวัด ในช่วงสงกรานต์ หนุ่มสาวหุยุดประกอบงานอาชีพ เพื่อเล่นสงกรานต์ เล่นช่วงตรุษ ๓ วัน ช่วงสงกรานต์ ๗ วัน ชาวบ้านเรียกว่า เหล่นกรู๊ดน้อย ๓ วัน กรู๊ดใหญ่ ๗ วัน การเล่นนอกจากสาดน้ำแล้วยังมีการละเล่นในท้องถิ่นที่นิยมเล่นกันมาก เช่น จำโหน เพลงข้าเจ้าหงส์ดงสำเภา แห่งซ่างสมอฝ้าย สะบ้ายิ่ง สะบ้ำหลัก ชักซา ใก่อต เล่นเข้านางกระดิ่ง เข้านางไซ เข้านางปลา เข้านางช้าง เข้านางอึ่ง เข้านางมดแดง และเข้าสิงลม ฯลฯ

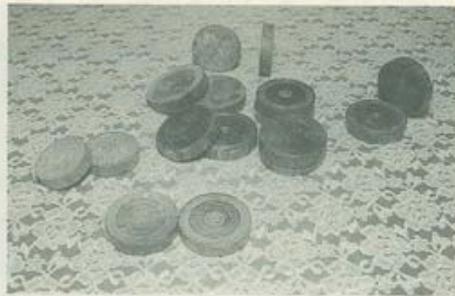
โตนโคราช

เล่นสะบ้า ชาวนครราชสีมาเรียกว่า เหล่นส้า หนุ่มสาวนิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ เด็กๆ เล่นทุกโอกาส สะบ้าเล่นกันในภาคอีสานตอนล่าง มี ๒ อย่าง คือ สะบ้าทอย (บางครั้งเรียกว่า สะบ้าพั้น) และสะบ้ายิ่ง (บางครั้งเรียกว่า สะบ้าวาง)

สะบ้าทอย สมัยโบราณชาวนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ นิยมเล่นกันมากโดยใช้เมล็ดสะบ้า ซึ่งเป็นพืชเครื่องออกผลเป็นฝัก เมล็ดกลมแบน ขนาดเท่าขนมครก แต่ละฝักมีเมล็ดประมาณ ๕ - ๗ เมล็ด แล้วแต่ความสมบูรณ์ของฝัก เมื่อแก่จัดเมล็ดจะแข็งเป็นมันสีน้ำตาลอมดำ

วิธีเล่น นำเมล็ดสะบ้าตั้งเรียงกัน ๒ แถว ไว้คนละด้านของสนามแต่สะฝ้าย ใช้ลูกสะบ้าตีให้ถูกลูกสะบ้าของฝ่ายตรงข้าม ผู้ใดทำล้มหมดก่อน เป็นผู้ชนะ เล่นพนันเงินกัน มีผู้นำมาเล่นในเมืองนครราชสีมา แต่ไม่เป็นที่นิยม เพราะเมล็ดสะบ้าหายาก

การเล่นสะบ้าในเมืองนครราชสีมา เป็นวัฒนธรรมสืบเนื่องมาจากมอญที่อยู่อพยพมาอยู่เมืองนครราชสีมา ได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมการเล่นสะบ้าของมอญไว้ การเล่นสะบ้าชนิดนี้เรียกว่า สะบ้ายิ่ง (สะบ้าวาง) มีการเล่นมากที่อำเภอปักธงชัย อำเภอจักราช อำเภอเมือง อำเภอคง และแทบทุกท้องที่ของจังหวัดนครราชสีมา บางแห่งเล่นสะบ้าหลัก โดยใช้ก้านกล้วยตัดเป็นท่อนๆ ตั้วไว้ แล้วใช้ลูกสะบ้าโยนให้ถูกลูกตั้ง เล่นมากที่อำเภอคง อำเภอขามสะแกแสง

ฝึกสะบ้า
และเม็ดสะบ้า
สะบ้าหลัก
หัวสะบ้า

สะบ้ายิง (สะบ้าวง) ลูกสะบ้า หรือ หัวสี่บ้า ทำด้วยไม้หรืองาช้าง กลึงให้กลมตัดเป็นแฉ่งๆ ด้านหนึ่งตัดเชื่อมมัดด้วยแฉ่งงาช้าง เวลาเล่นต้องตั้งตำแหน่งไม้ยิง นำทางงาช้างมักแตก ต่อมางาช้างหายากนิยมใช้หัวสะบ้าที่กลึงด้วยไม้ อีกด้านหนึ่งทำลวดลายเป็นริ้ววงกลมโดยรอบ ๒ - ๓ ชั้น

สถานที่เล่น เป็นลานเรียบ ยาว ๖ - ๑๐ วา กว้างพอสมควร หัวสนามมีไม้สำหรับกันไม่ให้หัวสะบ้าสไล่ออกไปไกล กำหนดเส้นเมนตั้ง หมายถึงเส้นสำหรับตั้งลูกสะบ้า เมนกันเส้นห่างจากเมนตั้งมาด้านหน้าประมาณ ๑ เมตร เพื่อกันไม่ให้ฝ่ายเล่นรุกล้ำเข้าไปในบางกระบวนท่า เมนเล่น เส้นกำหนดเริ่มเล่นห่างจากเมนตั้ง ๖ - ๘ วา

กติกาการเล่น

ต้องเล่นให้ครบกระบวนท่า ตั้งแต่ท่าแรกจนถึงท่าสุดท้าย ฝ่ายใดเล่นเสร็จก่อนฝ่ายนั้นชนะ แต่ละท้องถิ่นอาจมีกระบวนท่ามากน้อยไม่เท่ากัน

การได้ หมายถึง ผู้เล่นฝ่ายใด ทำท่าเล่นกระบวนท่านั้นๆ ไม่สำเร็จแล้วมาเล่นท่านั้นๆ แทน ผู้ได้จะไต่ไต่ก็คนแล้วแต่การตกลงกัน

การผลัดเปลี่ยนฝ่ายเล่น เปลี่ยนได้เมื่อ

ฝ่ายเล่นทำลูกเสีย เช่น ยิงพลาด ลูกสะบ้าสไลยไปตะครุบไม่ทัน
เมื่อใดไม่สำเร็จ

ทำท่าเล่นผิดไปจากกระบวนท่าที่เล่น

การกำหนดเมน หมายถึง เส้นกำหนดจุดเริ่มเล่น หรือจุดอื่นๆ มีอยู่
๓ เมน คือ

เมนตั้ง หมายถึง เส้นที่ใช้ตั้งลูกสะบ้าของฝ่ายแพ้

เมนกัน ห่างจากเมนตั้งออกมาทางด้านหน้าประมาณ ๑ เมตร จะขีดเมนกัน
หมายถึงเส้นกันไม่ให้ฝ่ายเล่นรุกล้ำเขตเข้าไปในบางกระบวนท่า

เมนเล่น ห่างจากเมนตั้งออกมาอีก ต้องกำหนดเมนเล่น หมายถึง จุดเริ่ม
เล่นโดยห่างจากเมนตั้งประมาณ ๖ - ๑๐ เมตร

วิธีเล่น เมื่อหนุ่มสาวมาพร้อมกัน ตามเสียงโทน ในเทศกาลตรุษสงกรานต์
การเล่นสี่บ้าเริ่มขึ้นโดยแบ่งผู้เล่นออกเป็น ๒ ฝ่าย ชายและหญิง จำนวนผู้เล่นจะขึ้นอยู่กับ
จำนวนสะบ้า ชายหญิงจับคู่กันและแบ่งลูกสะบ้า ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า แบ่งกันคนละหัว ตกลง
หาฝ่ายเริ่มเล่นโดยให้หัวโจก ไ๋ส้ม (เป่ายิ่งดูบ) ฝ่ายแพ้เป็นฝ่ายตั้งลูกสะบ้า ฝ่ายชนะเป็น
ฝ่ายเล่น

กระบวนท่าเล่นสะบ้ามี ๒๕ ท่า

ท่าที่ ๑ อีสไลย บางแห่งเรียกว่า อีสละย มือข้างเดียวสไลยให้ลูกสะบ้า
หมุนไปเหมือนวงล้อ เมื่อใกล้เมนกัน ตะครุบให้ล้มแล้วยิง

ท่าที่ ๒ อีคอ จับลูกสะบ้าไว้จรดคอใช้มืออีกข้างปิดลูกสะบ้าด้วยนิ้วชี้ ให้
สไลยไป ตะครุบให้ล้มแล้วยิง

ท่าที่ ๓ อีอก จับลูกสะบ้าจรดไว้ที่อก ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่สอง

ท่าที่ ๔ อีจ้อ (อีสะดีอ) จับลูกสะบ้าไว้ระดับเอวตรงสะดีอ แล้วปฏิบัติ
เช่นเดียวกัน

ท่าที่ ๕ อีกำโปดหรืออีสลัด (สะบัด) ทำนี้ผู้ชายเล่นท่าอีกกำโปด เอาลูกสะบ้า
สอดไว้ในหลืบขาแล้วกระโดดไปข้างหน้าให้สะบ้าสไลยไป ตะครุบแล้วยิง ส่วนหญิงเล่นท่า
อีสลัด ลูกสะบ้าซ่อนไว้ภายในพับผ้าขึ้น กระโดดสลัดผ้าขึ้นให้ลูกสะบ้าสไลย ตะครุบแล้วยิง

ท่าที่ ๖ อีซาอ่อน สอดลูกสะบ้าไว้บริเวณซาอ่อน บางครั้งผู้ชายที่ซาโก้โค้ง
บิบขาหนีบลูกสะบ้าไม่อยู่ ก็จะเป็นที่สรรเสริญหากันในบรรดาหนุ่มสาวที่เล่น วิธีการปฏิบัติเช่น
เดียวกับท่าอื่นๆ

ท่าที่ ๗ อีเข้า สอดลูกสะบ้าไว้ ใช้เข้าบิบลูกสะบ้า กระโดดไปข้างหน้าลูก
สไลยไป ตะครุบแล้วยิง

ท่าที่ ๘ อีม่วงสอย (สไลยไม่ต้องตะครุบ) ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ ๑ เพียงแต่
ผู้เล่นต้องบรรจงสไลยไป ไม่ต้องตะครุบ ปล่อยให้ลูกสะบ้าหยุดเอง หยุดอยู่ในลักษณะใด
ก็ต้องยิงในลักษณะนั้น

ท่าที่ ๙ อีตาดกแดด ใส่ลูกสะบ้าไว้ในลักษณะขวาง ตรงข้อเท้าก่อนขึ้นไปตาดน
แต่ต่ำกว่าระดับหน้าแข้ง บิบข้อเท้าให้แน่นกระโดดสไลยไป ตะครุบแล้วยิง

ฝ่ายเล่นทำลูกเสีย เช่น ยิงพลาด ลูกสะบ้าสไลยไปตะครุบไม่ทัน
เมื่อใดไม่สำเร็จ

ทำท่าเล่นผิดไปจากกระบวนท่าที่เล่น

การกำหนดเมน หมายถึง เส้นกำหนดจุดเริ่มเล่น หรือจุดอื่นๆ มีอยู่
๓ เมน คือ

เมนตั้ง หมายถึง เส้นที่ใช้ตั้งลูกสะบ้าของฝ่ายแพ

เมนกัน ห่างจากเมนตั้งออกมาทางด้านหน้าประมาณ ๑ เมตร จะขีดเมนกัน
หมายถึงเส้นกันไม่ให้ฝ่ายเล่นรุกล้ำเขตเข้าไปในบางกระบวนท่า

เมนเล่น ห่างจากเมนตั้งออกมาอีก ต้องกำหนดเมนเล่น หมายถึง จุดเริ่ม
เล่นโดยห่างจากเมนตั้งประมาณ ๖ - ๑๐ เมตร

วิธีเล่น เมื่อหนุ่มสาวมาพร้อมกัน ตามเสียงโทน ในเทศกาลตรุษสงกรานต์
การเล่นสี่บ้าเริ่มขึ้นโดยแบ่งผู้เล่นออกเป็น ๒ ฝ่าย ชายและหญิง จำนวนผู้เล่นจะขึ้นอยู่กับ
จำนวนสะบ้า ชายหญิงจับคู่กันและแบ่งลูกสะบ้า ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า แบ่งกันคนละหัว ตกลง
หาฝ่ายเริ่มเล่นโดยให้หัวโจก โธ่ส้ม (เป้ายิ่งดูบ) ฝ่ายแพเป็นฝ่ายตั้งลูกสะบ้า ฝ่ายชนะเป็น
ฝ่ายเล่น

กระบวนท่าเล่นสะบ้ามี ๒๕ ท่า

ท่าที่ ๑ อีสลวย บางแห่งเรียกว่า อีสละอวย มือข้างเดียวสไลยให้ลูกสะบ้า
หมุนไปเหมือนวงล้อ เมื่อใกล้เมนกัน ตะครุบให้ล้มแล้วยิง

ท่าที่ ๒ อีคอ จับลูกสะบ้าไว้จรดคอใช้มืออีกข้างปิดลูกสะบ้าด้วยนิ้วชี้ ให้
สไลยไป ตะครุบให้ล้มแล้วยิง

ท่าที่ ๓ อีอก จับลูกสะบ้าจรดไว้ที่อก ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่สอง

ท่าที่ ๔ อีจื่อ (อีสะดีอ) จับลูกสะบ้าไว้ระดับเอวตรงสะดือ แล้วปฏิบัติ
เช่นเดียวกัน

ท่าที่ ๕ อีกำโปดหรืออีสลัด (สะบัด) ทำนี้ผู้ชายเล่นท่าอีกำโปด เอาลูกสะบ้า
สอดไว้ในหลืบขาแล้วกระโดดไปข้างหน้าให้สะบ้าสไลยไป ตะครุบแล้วยิง ส่วนหญิงเล่นท่า
อีสลัด ลูกสะบ้าซ่อนไว้ภายในพับผ้าขึ้น กระโดดสลัดผ้าขึ้นให้ลูกสะบ้าสไลย ตะครุบแล้วยิง

ท่าที่ ๖ อีซาอ่อน สอดลูกสะบ้าไว้บริเวณซาอ่อน บางครั้งผู้ชายที่ซาโก้งโค้ง
บิบบาหนีลูกสะบ้าไม่อยู่ ก็จะเป็นที่สรรเสริญกันในบรรดาหนุ่มสาวที่เล่น วิธีการปฏิบัติเช่น
เดียวกับท่าอื่นๆ

ท่าที่ ๗ อีซ่า สอดลูกสะบ้าไว้ ใช้ซาบิบบลูกสะบ้า กระโดดไปข้างหน้าลูก
สไลยไป ตะครุบแล้วยิง

ท่าที่ ๘ อีม่วงสอย (สไลยไม่ต้องตะครุบ) ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ ๑ เพียงแต่
ผู้เล่นต้องบรรจงสไลยไป ไม่ต้องตะครุบ ปล่อยให้ลูกสะบ้าหยุดเอง หยุดอยู่ในลักษณะใด
ก็ต้องยิงในลักษณะนั้น

ท่าที่ ๙ อีตากแดด ใส่ลูกสะบ้าไว้ในลักษณะขวาง ตรงข้อเท้าก่อนขึ้นไปด้านบน
แต่ต่ำกว่าระดับหน้าแข้ง บิบบข้อเท้าให้แน่นกระโดดสไลยไป ตะครุบแล้วยิง

ท่าที่ ๒๔ อีลีลอยส่งหน้า (หน้า) ผู้เล่นยกขาขึ้นจับลูกสะบ้าลอดไขว้ได้ขาอีลีลอยไปข้างหน้า ตะครุบ แล้วยิง

ท่าที่ ๒๕ อีลีลอยส่งกัน ผู้เล่นยืนหันหลังที่เส้นเมน ก้มตัวอีลีลอยสะบ้าลอดระหว่างขาไปกลับหลังวิ่งตะครุบให้ทันแล้วยิง

บางแห่งอาจไม่เล่นบางท่า แล้วแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกัน การเล่นมุ่งเน้นความสนุกสนานรื่นเริง ในชนบทผู้แพ้ถูกปรับด้วยวิธียึดของมัดจำ ส่วนมากผู้แพ้เป็นฝ่ายชาย ถูกยึดแพคราดเอวบ้าง ผ้าขาวม้าบ้าง แหวนบ้าง ตามแต่ให้ยึด เมื่อสิ้นตรุษสงกรานต์ ก็ทาน้ำหอม หรือผ้าเช็ดหน้าไปจ่ายคืนคล้ายว่าฝ่ายหญิงต้องการให้ฝ่ายชายไปมาหาสู่ เมื่อหมดเทศกาลแล้ว

เล่นไก่ต่อ ปัจจุบันไม่มีการเล่นแต่ขอเล่าไว้เพื่อรู้ ดังนี้

จำนวนผู้เล่น แบ่งเป็นฝ่ายชาย - หญิง ฝ่ายละ ๕ คน หรือ ๖ คน

อุปกรณ์ ผ้าห่มผืนใหญ่ฝ่ายละ ๑ ผืน

โอกาสที่เล่น หนุ่มสาวเล่นกันในเทศกาลตรุษสงกรานต์ เวลากลางวัน เดือนหงาย

สถานที่เล่น อาจเป็นลานวัดหากหมู่บ้านนั้นมีวัดอยู่กลางหมู่บ้าน หมู่สาว คนแก่คนเฒ่า และเด็กไปรวมกันที่วัด หรือลานกว้างบริเวณบ้าน

วิธีเล่น ชายและหญิงแยกอยู่คนละแดน ผู้เล่นฝ่ายหญิงช่วยกันเอาผ้าคลุมฝ่ายของตน ๑ คน สมมุติว่าเป็นไก่ต่อ ส่วนคนอื่นๆ ต้องแอบซ่อนไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามเห็น คนที่ถูกผ้าซ่อนไว้ต้องค่อยๆ คลานออกมาอยู่กลาง หากไก่หลงกลตอบก็จะทายถูกว่าเป็นใคร เมื่อไม่ตอบก็ต้องใช้ไม้ตายเป็นที่สุดท้ายคือ ให้ขันเสียงไก่ ไก่ต่อต้องพยายามดัดเสียงขันไม่ให้เขาจับได้ว่าเป็นใคร ฝ่ายชายทายชื่อผู้เป็นไก่ แล้วเปิดผ้าคลุมออก ถ้าทายถูก ต้องปรับเป็นเชลยของฝ่ายชาย แต่ถ้าทายผิดก็นำไก่กลับแดนของตน แล้วเปลี่ยนฝ่ายเล่นดำเนินการเล่นเช่นเดียวกัน ฝ่ายใดได้เชลยมากเป็นฝ่ายชนะ ผู้ชนะอาจลงโทษเจลย โดยวิธีให้ทำตามคำสั่ง เป็นการหยอกเินระหว่าง หมู่สาว เช่น แกล้งสั่งให้นั่งพับเพียบสวยๆ สั่งให้ยิ้มหวานๆ หากไม่ทำตาม ก็แกล้งเขียน เป็นต้น

ประโยชน์ของการเล่น มุ่งเน้นความสนุกสนาน เกิดความคุ้นเคยปรองดอง ผิดการสังเกต และการเรียนรู้อุปนิสัยใจคอซึ่งกันและกันของหมู่สาว

การเล่นเข้านางกระดิ่ง

การเล่นเข้านางกระดิ่ง เป็นการละเล่นพื้นบ้านโบราณของนครราชสีมา เป็นที่นิยมเล่นประมาณ พ.ศ. ๒๔๗๐ หากแต่เริ่มเลือนหายไปประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๔ และสูญหายไปเป็นที่สุดเพราะความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และความบันเทิงจากสื่อต่างๆ ที่เข้ามาในท้องถิ่น

การเล่นเข้านางกระดิ่ง มีลีลาทำร่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ลักษณะคล้ายการเล่นแม่ศรีของภาคกลาง และการเล่นอื่นๆ เช่น การเล่นเข้านางกะโหลก เข้านางไซ เข้านางปลา เข้านางช้าง เข้านางอึ่ง เข้านางมดแดง และเข้าสิงลม เป็นต้น ซึ่งมีวิธีการเล่นเช่นเดียวกัน เพียงแต่ใช้อุปกรณ์การเล่นและบทร้องเชิดแตกต่างกัน

การเล่น
เข้านางกระดัง

กระดัง หมายถึง ภาชนะสานด้วยไม้ไผ่ ลักษณะกลมแบนมีขอบ ใช้สำหรับ ผัดข้าว การเล่นเข้านางกระดังใช้กระดังเป็นอุปกรณ์ บางคนเรียกเข้านางกระดังกร่อนเสียง สั้นลงว่า เข้านางดั่ง คำว่าดั่ง หมายถึงกระดังนั่นเอง

โอกาสที่เล่น การเล่นเข้านางกระดังนิยมเล่นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เพื่อ ความสนุกสนาน เพราะสามารถเล่นได้ทุกเพศทุกวัยไม่จำกัดจำนวนผู้เล่น เป็นโอกาสที่หนุ่มสาว จะได้พบปะเกี่ยวพาราสักัน เรียนรู้อุปนิสัยใจคอซึ่งกันและกัน การละเล่นแบ่งออกเป็น ฝ่ายต่างๆ ตามความสมัครใจของผู้เล่น ได้แก่

ผู้เข้านางกระดัง ให้ผู้หญิงเป็นผู้เล่น

กลุ่มตีโทนให้จังหวะ บางท้องถิ่นอาจมีโหรีโคราชประกอบ

กลุ่มร้องเชิด

กลุ่มร่วมรำรำ หลอกล้อ หยอกเอน ประมอตามจังหวะทำให้เกิดความ สนุกสนาน

วิธีเล่น เมื่อหนุ่มสาวมาพร้อมเพรียงกัน มีเสียงโทน และชักชวนกันเล่น เข้านางกระดัง แล้วก็เลือกผู้เข้านางกระดัง ๒ คน หรือคนเดียวก็ได้

นางกระดังนั่งอยู่กลางวง หันหน้าเข้าหากัน มือจับกระดังคนละด้าน ผู้ที่อยู่ รอบวง ใช้ฝ่ามือใหญ่คลุมศีรษะนางกระดังไว้ แล้วจะเริ่มตีโทนที่ลูกก็ได้โดยหันกันโทนไปทาง นางกระดัง จังหวะโทนและบทร้องเชิดเชิญนางกระดัง เริ่มจากจังหวะซ้ำพอประมาณ ให้ไพเราะ สนุกสนาน บทร้องเชิดนางกระดังมี ดังนี้

นางดั่งเอ๋ย	เข้าป่าสะละโห่ง	เข้าดั่งไม่หมาก
สากน้อยไม้แต่ง	กะแต่งร่อนเข้า	นางดั่งผัดเข้า
ดั่งอ่อนระแยะ	ลงมากินผัก	ลงมากินปลา
เด็กน้อยพันรา	เห็นแต่หน้า	พันด้า
ขอเชิญมาเล่น	ขอเชิญมารำ	กับนางดั่งเอ๋ย

กลุ่มที่ร้องเชิดร้องดั่งนี้ไปเรื่อยๆ และเมื่อจังหวะโทนเร็วขึ้นๆ การร้องเชิดก็เร็ว ขึ้นตามจังหวะโทน คนที่อยู่รอบวงส่งเสียงอึงมี่ นางกระดังทั้ง ๒ คน เริ่มตัวโอนเอนทีละน้อย

จนกระดิ่งที่จับอยู่เริ่มสั่น และรุนแรงขึ้นตามลำดับ (ผู้ที่เคยเล่นแล้วว่า กระดิ่งจะสั่นเอง จนนางกระดิ่งต้องออกแรงจับอย่างมั่นคงมิให้หลุด) เมื่อเห็นว่านางกระดิ่งเริ่มมีลีลาการรำรำแล้ว ผู้ที่อยู่รอบๆ ก็นำเอาผ้าที่คลุมศีรษะออก นางกระดิ่งทั้งสองคนต่างย้อยแย่งกระดิ่งกัน จนตกไปอยู่กับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแล้วทั้งคู่ก็ออกสวดลายลีลา ทำรำแตกต่างกันออกไป แต่มีเอกลักษณ์ที่เหมือนกันคือ การขยับเท้าไปตามจังหวะ ไม่มีการก้าวเท้า มือที่กรายไปตามจังหวะ ไม่จับนิ้วบางครั้งผู้รำนำกระดิ่งออกไล่ตี โลโซก บุคคลที่อยู่รอบๆ พร้อมด้วยลีลาการฝัดการกะโทเข้าตามแบบฉบับท้องถิ่นโคราช ผู้คนรอบนอกกร่วมรำรำ หยอกล้อ หรือเข้าแห่หย่างกระดิ่งเป็นที่สนุกสนาน

นางกระดิ่งจะรำรำจนเหนื่อยล้าอ่อนแรง และฟุบลง ผู้ที่อยู่รอบนอกประคองหญิงสาวลุกขึ้น แต่บางท้องถิ่นมีคนก้าวข้ามหลังนางกระดิ่ง เพื่อเป็นการแก้อาถรรพ์ทุกคนที่เล่นต่างช่วยกันร้องเชิด หรือ ฝัดดูนางกระดิ่งรำรำและส่งเสียงเฮฮา โห่ร้องยินดี เมื่อนางกระดิ่งเลิกรำรำ

เมื่อการเล่นเข้านางกระดิ่งยุติลง หนุ่มสาวอาจเล่นการละเล่นอื่นๆ เช่น ลูกช่วง สะบ้า สะบ้าหลัก เป็นต้น จนตะวันบ่ายคล้อยจึงเลิกเล่นและแยกย้ายไปประกอบภารกิจในตอนค่ำ ก่อนมารวมกันตามเสียงโชนเพื่อเล่นรำวงในตอนกลางคืนต่อไป

เพลงเชิดเข้านางกระดิ่ง

นางดั่งเอ๋ย	เข้าป่าสะละโห่ง	เข้าดั่งไม้หมาก
สาคน้อยไม่แต่ง	กะแต่งร้อนเข้า	นางดั่งฝัดเข้า
ดั่งอ่อนระแยะ	ลงมากินผัก	ลงมากินปลา
เด็กน้อยพันรา	เห็นแต่หน้า	พันดำ
ขอเชิญมาเล่น	ขอเชิญมารำ	กับนางดั่งเอ๋ย

เพลงเชิดเข้านางกะโหลก

นางกะโหลกเอ๋ย	ขึ้นไปโคก	ไปเก็บเห็ดเปาะ
ช่างมันไล่	หนามไผ่	มันเกี้ยว
เห็ดชะเห็ดชาย	เสียด้าย	เห็ดเอ๋ย

เพลงเชิดเข้านางอึ่ง

นางอึ่งเอ๋ย	นางอึ่งป้างป้าง	ด้ดช่าย่าง
มาทออึ่งเดอ	จิได้มีดกะโชนเกือ	จะได้เกลือกะโชนใส่
อึ่งกระโดน	ได้ยินเสียงโชน	ตักน้ำมัจฉอมจ่อม

เพลงเชิดเข้านางข้าง

นางข้างเอ๋ย...	กั๊ดกั๊ดล่าง	ข้างกินใบไผ่
จัวกินหญ้า	ฆ่ากินสลัดไต้	ไต้ก่าขุนชัย
ทวมั้นเหลือองอ่อน	ไต้ทหน้างอน	เข้าด่อนสาละเวย
เข้าด่อนสาละวา.....		เข้าป่านางโห่ง
เข้าดั่งไม้ใหญ่	ไม้กลับมาเลย.....เอ๋ย.....	

ฯลฯ

สาธิตการเล่น
เข้านางกะโหลก
ของชาวบ้านตาชู
ตำบลเมืองคอง
อำเภอคอง
จังหวัด
นครราชสีมา

จากการสำรวจค้นคว้าในท้องถิ่นต่างๆ ของจังหวัดนครราชสีมา เช่นที่ อำเภอคอง จักราช ครบุรี ชามทะเลสอ ฯลฯ ชาวบ้านอายุประมาณ ๖๐ - ๘๐ ปี ได้เล่า และสาธิตการรำเข้านางกระดัง มีลีลาทำรำเป็นเอกลักษณ์เหมือนกันทุกท้องถิ่น สรุปได้ดังนี้

ลีลาการยื้อแย่งกระดัง

ลีลาการมัดข้าว กะโหลกข้าว การจับกระดังเหวี่ยงแขนไปมา
ลีลาการกรายมือ ไม่มีการจับนิ้ว กรายมือตามจังหวะโทนแบบอิสระ
ลีลาของเท้า ชยับไปมาพร้อมทั้งสับมือขึ้นสูง ลงต่ำตามจังหวะเท้าที่
ชยับ นานครั้งจึงก้าวเท้า

ลีลาการชยับเท้า กิ่งสะตู่ตัวคล้ายกระโดดเบาๆ เคลื่อนกายไปรอบๆ
ลีลาทำรำหยอกเอ็น เอากะดังไล่โซก ไล่ตีกลุ่มคนที่ร่วมเล่นด้วย
กลุ่มคนที่เล่น ร่วมร้องเพลงเชิดจะหยอกเย้า บางครั้งร่วมรำกับนางกระดัง
วิทยาลัยนาฏศิลป์นครราชสีมา ร่วมกับสภากวีวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา ได้
ศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมพื้นบ้านโคราชพบว่า การเล่นเข้านางกระดัง มีลีลาทำรำเชิงนาฏศิลป์
ของท้องถิ่น มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นทั้งท่วงท่าและบทร้อง จึงประดิษฐ์กระบวนการรำใน
แนวอนุรักษ์และได้รับรางวัลการแสดงนาฏศิลป์ประจำท้องถิ่น จากสภากวีวัฒนธรรมแห่งชาติ
ประจำปี ๒๕๔๑

เพลงข้าเจ้าหงส์ดงลำไย หรือเพลงดงลำไย เป็นเพลงปฏิพากย์ เนื้อหา
ทำนองเกี่ยวพาราณี ชักชวนให้มาสนุกสนานร่วมกัน ขุนสูงงคชศึกษากร (๒๕๒๕) กล่าวไว้
พอสรุปได้ว่า เพลงข้าเจ้าหงส์ดงลำไยเป็นที่นิยมเล่นกันแพร่หลายในจังหวัดนครราชสีมา ใน
สมัยรัชกาลที่ ๕ - ๖ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ - ๘ ผู้คนนิยมเล่นกัน
ไปบ้าง สมัยรัชกาลที่ ๙ เด็กรุ่นใหม่ ไม่เคยรู้จักเลยเริ่มเล่นไปราว พ.ศ. ๒๕๐๐ และ ใหญ่
วิเศษพลกรัง กล่าวถึงเพลงข้าเจ้าหงส์ดงลำไย สรุปได้ว่า มีการเล่นเพลงนี้มากกว่า ๑๐๐ ปี

วิธีเล่น การเล่นเพลงฝ้ายชายร้องเพลงไหว้ครูก่อน แล้วเริ่มทักทายฝ้ายหญิง เมื่อฝ้ายชายจบกลอนทักทายแล้ว ฝ้ายหญิงก็ร้องโต้ตอบ เวลาร้องมีการรำประกอบด้วย ผู้รำคือ แม่คู่ฝ้ายชาย และ ฝ้ายหญิง ส่วนใหญ่ยืนรำอยู่กับที่ บางครั้งมีการรำต่อกัน ฝ้ายชายรำวงนอก แล้วจับออก ฝ้ายหญิงรำวงในแล้วจับเข้าเวลารำใช้วิธีการย่อเข้า และ อ่อนตัวให้เข้ากับจังหวะการ ตบมือของลูกคู่ที่คอยรับสร้อย และคอยตบมือให้จังหวะอยู่ตลอดเวลา

การร้องก่อนที่ขึ้นเพลงมีการขึ้นสร้อยก่อน โดยการนำของแม่คู่ฝ้ายชาย และ ฝ้ายหญิง แต่ละฝ้ายก็มีลูกคู่ร้องรับ การร้องขึ้นสร้อยมีหลายเนื้อแล้วแต่ความนิยมของผู้เล่น เช่น

ฝ้ายชาย : ข้าเจ้าหงส์เอ๋ย เอยนา เอยข้าเจ้าหงส์เอ๋ย

      แขนอ่อนร่อนลงเข้าดงลำไย ปีกเจ้าล้าดลาลงเข้าดงลำไย

ฝ้ายหญิง : ข้า ข้า เจ้าพระยาหงส์เอ๋ย แขนอ่อนเจ้าอ่อนร่อนลงเอ๋ยเข้า
      ดงลำไย ปีกเจ้าล้าดลาลงเอ๋ยเข้าดงลำไย

บางครั้งก็ร้องว่า : ข้า ข้า เจ้าพระยาหงส์เอ๋ย แขนอ่อนเจ้าอ่อนร่อนลงเอ๋ย
เข้าดงลำไย

บางครั้งก็ร้องสั้นๆ ว่า : ดงไหนเอ๋ย เอ้อ เอ้อ ลำไย ดงไหนเอ๋ย เอ้อ
เอ้อ ลำไย

เมื่อขึ้นสร้อยแล้ว แม่คู่ทั้งสองฝ้ายก็ผลัดกันร้อง เมื่อจบแต่ละคำกลอน ลูกคู่ ก็รับสร้อยทุกคำกลอนว่า

ดงไหนเอ๋ย เอ้อ เอ้อ ลำไย

เมื่อแม่คู่ของแต่ละฝ้ายร้องจบกลอนเพลงแต่ละตอนแล้ว มีประมาณ ๔ - ๖ คำกลอน จะมีการร้องลงกลอนเพื่อเป็นการบอกให้อีกฝ้ายรู้ว่าจะจบเนื้อร้องแล้ว ด้วยสร้อย ร้องรับว่า

ดงไหนเอ๋ย เอ้อ เอ้อ ลำไย หอมหวานอยู่ในดงเอ๋ย

ดงเอ๋ยลำไย หอมหวานอยู่ในดงเอ๋ย

บางครั้งก็จะร้องว่า

ดงไหนเอ๋ย เอ้อ เอ้อ ลำไย หอมหนักอยู่ในดงเอ๋ย

ดงเอ๋ย ลำไย ทอดยออยู่ในดงเอ๋ย

หรือบางครั้งก็ร้องว่า

ด้อยตะลิ่งชิงช้า เจ้าพระยาหงส์เอ๋ย

หงส์เอ๋ยหงส์ช้า หน้าเจ้าฉาวเป็นใยเอ๋ย

บทเพลงข้าเจ้าหงส์ดงลำไย ซึ่ง เกรียงศักดิ์ กาญจนนาฎธากรณ์ สัมภาษณ์ คุณตาแยม ไทยประเสริฐ เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ ขณะอายุ ๘๕ ปี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๖ อยู่ที่ บ้านหลักร้อย ตำบลปรุใหญ่ อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันอยู่บ้านหนองเสม็ด ตำบลนางรอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ว่าเล่นมาแต่รุ่นหนุ่ม แต่ไม่ทราบประวัติความเป็นมา ได้ยกตัวอย่างบทเพลงข้าเจ้าหงส์ดงลำไยไว้ดังนี้

ชาวบ้าน
หนองสว่าง
อำเภอคง
สาธิตการเล่น
ข้าเจ้าหงส์ดง
ลำไย

ชาย : ข้า ข้า เจ้าพญาหงส์เอ๋ย ปีกอ่อนร่อนลงเอ๋ยเข้าในดงลำไย
ปีกทะแล่ ทะแล หลลลง เอ๋ย เข้าในดงลำไย

พ่อคู่ : พิศดุคคอช่างสวยไม่หยอก (ข้า)
หน้าขาวเหมือนไข่ปอกกะสายใจ

ลูกคู่ : เข้าในดงไหนเอ๋ย... ดงลำไย
พิศดุคคอสองที่รองลงมา
ดูหน้าดูตากิ่งามวิสัย
เข้าในดงไหนเอ๋ย...ดงลำไย
พิศดุคคอสามดูช่างงามเลิศ
แสนสวยประเสริฐยิ่งเท่าใด
เข้าในดงไหนเอ๋ย...ดงลำไย
ตัวน้องก็เป็นสาว ตัวพี่ก็เป็นหนุ่ม
กำลังแตกพุ่มแตกใบ
เข้าดงไหนเอ๋ย...ดงลำไย
พี่จะมาชวนน้องให้มีมัว
น้องอย่ามัวเล่นตัวเล่นใจ
เข้าดงไหนเอ๋ย...ดงลำไย
มีมัวเกิดแม่แก้มแดง
ปีหน้าผ้าแพง แล้วก็อดตาย
เข้าดงไหนเอ๋ย...ดงลำไย
มีมัวเสียแต่ยังสาว
ออกลูกออกเต้าจะได้สบาย

ลูกคู่ ลุงกลอน

เข้าดงไทรน้อย...ลำไย

หอมหวานอยู่ในดงน้อย

ดงลำไย

หอมหวานอยู่ในดงน้อย

การเล่นเพลงข้าเจ้าหงส์ดงลำไยไม่มีดนตรีประกอบ อาศัยการตบมือให้จังหวะเป็นสำคัญ บางแห่งมีการใช้โทนช่วยตีประกอบจังหวะในการรำ ลูกคู่ มีบทร้องรับแต่ละกลอน และรับสร้อยเวลาที่พ่อเพลงแม่เพลงขึ้นสร้อยก่อนร้องกลอน และเวลาลงกลอน บทบาทของลูกคู่มีความสำคัญ เนื่องจากไม่มีดนตรีประกอบต้องอาศัยการตบมือให้จังหวะจากลูกคู่เท่านั้น ลูกคู่ยังช่วยให้การเล่นเพลงสนุกสนานครึกครื้น โดยคอยร้องรับหรือร้องกระทุ้ง หรือร้องสอดขึ้นระหว่างที่แม่คู่ของแต่ละฝ่ายกำลังร้องอยู่ การร้องนี้ไม่คำนึงว่าจะร้องจบวรรคหรือยังไม่ หรืออาจร้องในตอนท้ายของกลอน เป็นการล้อเลียนหรือกระเข้าฝ่ายตรงข้ามก็ได้

เพลงข้าเจ้าหงส์ดงลำไยเป็นเพลงปฏิพากย์ต้องอาศัยไหวพริบ ปฏิภาณของผู้ร้อง เนื้อหาของเพลงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

รำโทน เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่เล่นแพร่หลายในนครราชสีมา ก่อนที่อื่นเป็นเวลานานกว่าประมาณ ๘๐ ปีมาแล้ว โดยใช้โทนเป็นเครื่องดนตรีหลักเพียงอย่างเดียว ตีประกอบตั้งแต่ ๒ ลูกขึ้นไป เพื่อให้จังหวะการร้องเชิดเพลงรำวง บางหมู่บ้านอาจมีเครื่องดนตรีประกอบ เช่น ปี่ ระนาด ฉิ่งฉาบ เพื่อความครื้นเครงสนุกสนาน

โทน เป็นเครื่องดนตรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นทำด้วยดินเหนียวปั้นเป็นรูปโทนแล้วเผา หน้าโทนซึ่งด้วยหนังหรือหนังตะกวด ถ้าตีในเวลากลางวันต้องผึ่งแดดเพื่อให้หนังโทนตึง ถ้าตีในเวลากลางคืนต้องอังไฟเพื่อให้เกิดเสียงดัง แกร่ง ไพเราะ และดังก้องไปได้ไกลๆ ไม่นิยมให้ฝ่ายชายตีโทนเพราะเกรงว่าโทนจะแตก

การรำโทนนิยมเล่นในเทศกาลตรุษสงกรานต์เป็นเวลา ๗ - ๑๕ วัน ส่วนใหญ่เล่นในตอนกลางคืนบริเวณลานวัดหรือลานในหมู่บ้าน

วิธีเล่น ใช้ครกตำข้าวคว่ำไว้กลางวงสำหรับตั้งตะเกียง ฝ่ายหญิงเตรียมพาน ยาสูบ ชันลงหิน หรือขันเงินใบใหญ่ใส่น้ำตีมลอยไว้ด้วยขันจอก เพื่อต้อนรับฝ่ายชายที่จะมาตามเสียงโทน และก่อกองไฟสำหรับอังหนังโทน แล้วมานั่งรวมกลุ่มกันตีโทนเพื่อให้สัญญาณว่าหมู่บ้านนี้มีหญิงสาวมารวมกันพร้อมที่จะเล่นรำโทน

จังหวะการตีโทน มีหน้าทับที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง การตีโทนแบ่งออกเป็น ๒ ช่วง คือ

ช่วงการตีเชิญชวน เป็นสัญญาณเรียกให้มาเล่นรำโทน แต่ละหมู่บ้าน มีจังหวะและลีลาแตกต่างกัน

ช่วงการตีเพื่อประกอบการรำโทน สมัยโบราณมีเพียงจังหวะเดียวคือ ปะ โทน โทน ปะ โทน โทน เท่านั้น

สาธิตการรำโทน
ยุคแรกของ
ชาวบ้าน
หนองสรวง
หมู่ ๓ อำเภอคง

การรำโทนไม่มีพิธีการหรือไหว้ครูเพราะเห็นความสนุกสนานเท่านั้น ลีลาท่า
รำมีเพียงท่ารำกรายมือคล้ายท่าสอดสร้อยมาลา หม่อมสาวรำต่อกันเป็นคู่ๆ ฝ่ายหญิงรำอยู่
ด้านใน ฝ่ายชายรำด้านนอก รำไปรอบๆ วง ขณะรำมีการยกเอว ยกไหล่ ชมัยชายดาระหว่าง
หม่อมสาว คนตีโทนและร้องเชิดต่างสนุกสนานเปี่ยมไปด้วยความสุข

เพลงที่ใช้ร้องประกอบการรำโทน เรียกว่าเพลงเชิดรำวง เพลงเชิดเก่าแก่ได้แก่
เพลง น้ำตกไทรโยค ลมโรยโซยมา กิ่งแกมใบ ยามเย็น เจ้าเงาะ เมขลา ล้อแก้ว ฯลฯ

การแต่งกาย ยุคแรกผู้หญิงนุ่งโจงกระเบนสวมเสื้อแขนกระบอก บ้างห่มทับ
ด้วยสไบปล่อยชายไว้ข้างหน้าหลัง ชายนุ่งโจงกระเบนเช่นเดียวกัน สวมเสื้อคอพวงมาลัย
คาดพุงด้วยผ้าขาวม้าคาดพุง ผ้าโจงกระเบน นิยมใช้ผ้าไหมหางกระรอก ซึ่งเป็นผ้าที่มีชื่อเสียง
ของจังหวัดนครราชสีมา มาตั้งแต่โบราณ

การรำโทนยุคต่อมา ในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี
มีนโยบายให้การรำโทนเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ เมืองนครราชสีมาจึงมีการเล่นอย่างแพร่หลาย
เกิดจังหวะและลีลาท่ารำอย่างมากมาย เพราะยุคนี้เริ่มได้รับวัฒนธรรมตะวันตกบ้างแล้ว แต่ยังมี
ลักษณะของพื้นบ้านโคราชอยู่ จังหวะและลีลาท่ารำที่เกิดขึ้นใหม่ เช่น จังหวะท่าลำตัด - ปักหลัก
จังหวะปี่กินที่มีลีลาการยกไหล่ยกเอว จังหวะสโลว์ ชาวบ้านเรียกว่า จังหวะนายอำเภอ
จังหวะโมซ็อก จังหวะแซมบ้า ฯลฯ เพลงเชิดได้แก่ เพลงเธอะจ๊ะเธอะจ๋า เพลงสโลว์บัตัง เพลง
กาเหว่า เพลงขอมาลี ฯลฯ การแต่งกาย เปลี่ยนเป็นผู้หญิงนุ่งซิ่นใส่เสื้อรัดรูปชายปล่อย
หลากสีตามสมัย อาจติดลูกไม้ประดับด้วยเครื่องประดับที่มีอยู่ตามใจชอบ ฝ่ายชายนุ่ง
โจงกระเบนบ้าง นุ่งโสร่งบ้าง เสื้อคอพวงมาลัย บางคนนุ่งกางเกงแบบสากลแต่ไม่มากนัก
เพราะไม่ให้แปลกตาจากผู้อื่น และที่ขาดไม่ได้คือ ผ้าขาวม้าคาดพุง

ปัจจุบันนี้ เสียงโทนเริ่มหมดไปจากหมู่บ้าน เสียงร้องเชิดตั้งแต่ก่อนไม่มี
ให้เห็นอีกแล้ว ท่ารำเปลี่ยนเป็นท่าเต้นประกอบบทเพลงสมัยใหม่ การพบปะเกี่ยวพาราสีของ

หนุ่มสาวไม่ต้องอาศัยโทนเป็นสื่ออีกแล้ว رأโทนจึงเป็นเพียงความทรงจำของคนรุ่นเก่า
วัฒนธรรมอันทรงคุณค่าเช่นนี้ก็จะหมดไปในที่สุด

ตัวอย่างเพลงรำโทน

เพลงน้ำตกไทรโยค

เหมือนน้ำตกไทรโยค กระเซ็นไหลโกรก หนาวเย็นเป็นฟองฝอย
ฝูงปลาที่พากันล่องลอย (ซ้ำ) ฉันท้ผ้าคอยอยู่กับแม่คงคา (ซ้ำ)

๒.๔.๓ ดนตรีพื้นบ้าน (โคราช)

ดนตรีเป็นวัฒนธรรมคู่กับมนุษย์มาช้านาน เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต
มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อผ่อนคลายอารมณ์ และถ่ายทอดความรู้สึกทั้งสุขและทุกข์ ดนตรีพื้นบ้านของ
ชาวจังหวัดนครราชสีมา มีหลายชนิดซึ่งเป็นเอกลักษณ์เรียบง่ายมีบทบาทเป็นสื่อทางใจ และ
ผ่อนคลายความเหนื่อยจากการทำงาน และเป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ได้แก่

เพ็ยะ เป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง ใช้เล่นมาแต่สมัยโบราณ เป็นเวลานาน
เพ็ยะ มีอยู่ ๒ ชนิด คือ

เพ็ยะที่ทำด้วยไม้ไผ่

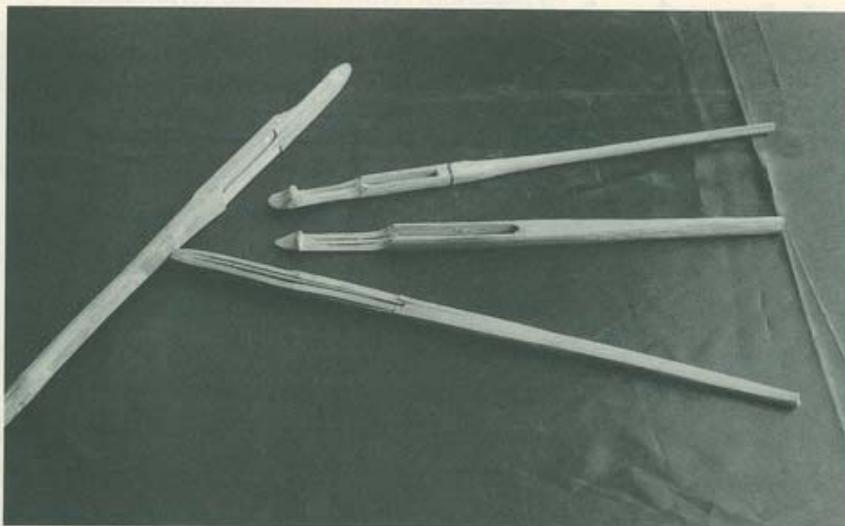
เพ็ยะที่ทำด้วยเหล็ก

วิธีเล่น ใช้ปากเป่าลมจากกระพุ้งแก้ม และ ลิ้นช่วย พร้อมทั้งใช้มือตีให้
สัมพันธ์กัน จะเกิดทำนองเพลง เป่าเพียงลำพังคนเดียว หรือเป่าหลายอัน เล่นกับดนตรีชนิดอื่น
ก็ได้

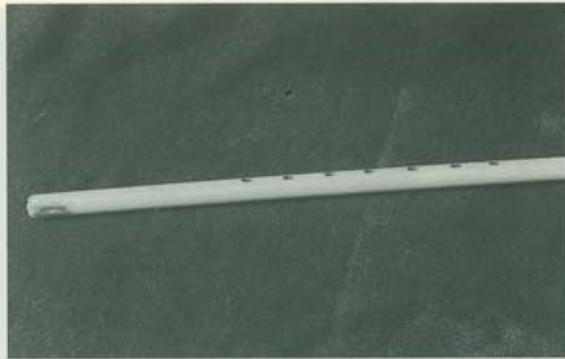
เพ็ยะที่ทำด้วยไม้ไผ่ได้ยินเสียงระระโกลๆ เพ็ยะที่ทำด้วยเหล็กเสียงจะดังไปได้
ไกลๆ สมัยโบราณหนุ่มสาวใช้เป็นสื่อนัดหมายกัน

ปัจจุบันเพ็ยะ ยังเล่นอยู่บ้าง ในเขตอำเภอครบุรี อำเภอจักราช จังหวัด
นครราชสีมา ใช้เป่าเพื่อผ่อนคลายอารมณ์เพียงอย่างเดียว ไม่ได้ใช้เป็นสื่อสัญญาณรัก
ดังสมัยโบราณ

เพ็ยะไม้ไผ่

ปี่แห่ยน เป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เมื่อเป่ามีเสียงดังแห่ยนๆ จึงเรียกปี่ชนิดนี้ตามเสียง ทำด้วยไม้รวก หรือ ไม้เสี้ยน ต่อมาผู้คิดทำด้วยท่อทองเหลืองหรือเหล็กก้านรมก็ได้ มีขนาดยาว ๑๐ นิ้ว เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๐.๕ นิ้ว ปลายด้านหนึ่งตัน เจาะรูเสียงแปดรู ลึนทำด้วยโลหะ เช่น ทองเหลืองหรือเงินบางๆ แปะติดตรงปลายด้านตัน

ปี่แห่ยน

โบราณใช้เป่าเป็นเพลง เช่น เพลงลมพัดชายเขา เพลงหมาจิ้งจอกลุยน้ำ ฯลฯ โอกาสเล่น หนุ่มๆ ใช้เป่าขณะไปและกลับ จากการไปเที่ยวบ้านสาว สาวจะจำลีลาทำนองเสียงปี่แห่ยน ของหนุ่มที่ตนรักได้แม่นยำเป็นการใช้เสียงปี่เป็นสื่อแทนคำพูด ปี่ชนิดนี้ไม่นิยมนำมาเล่นร่วมกับดนตรีชนิดอื่น เพลงที่ใช้เป่า และจำได้คืออีกเพลงหนึ่งคือ

แม่เฒ่าเอ๊ย   ลูกเขยมาแล้ว
ลูกเขยไหนเหล่า   เขยแก่นั่นแหละ
ถ้าไม่มารับ   ก็จิกลับคืนแล้ว

ประโยชน์ ใช้เป่าเป็นการผ่อนคลายอารมณ์หลังจากเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน เป็นสัญญาณ สำหรับบอกให้สาวรู้ตัวล่วงหน้าว่าจะมาหา เป็นการแสดงความสามารถของหนุ่มสมัยโบราณ

ปัจจุบันบางท้องถิ่นหมดไปแล้ว ส่วนที่มีอยู่บ้างประปรายที่บ้านเฉลียง อำเภอดุสิต

มโหรีพื้นบ้าน (โคราช) จังหวัดนครราชสีมา อยู่ในเขตอีสานใต้ มีวงมโหรีบรรเลงสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณใช้บรรเลงในเทศกาลงานต่างๆ และใช้ในขบวนแห่ทั่วไปของท้องถิ่น

ลักษณะมโหรีพื้นบ้านมีความเป็นเอกลักษณ์ ส่วนใหญ่ประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภท ปี่ ซอ กลอง ฉิ่ง และฉาบ

เครื่องดนตรี ที่ใช้ในวงมโหรีโคราช

ปี่ ชาวบ้านเรียกว่าปี่แก้ว ลักษณะเช่นเดียวกับปี่นอกของภาคกลาง แต่เสียงแหลมเล็กกว่า ทำหน้าที่เป็นผู้นำวง

ซออู้ ลักษณะคล้ายซอด้วงของภาคกลาง สายทำด้วยลวด กะโหลกทำด้วยไม้เนื้อแข็ง

บ้างก็ทำด้วยไม้ไผ่ ซึ่งหน้าซอด้วยหนังหรือหนังตะกวด ให้เสียงแหลม ทำหน้าที่เป็นผู้นำวงเช่นเดียวกับปี่

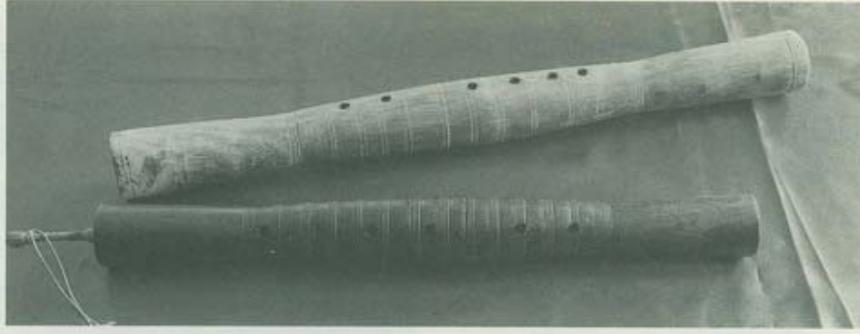
ซออู้ ชาวบ้านเรียกว่า ซออู้ ลักษณะคล้ายซออู้ของภาคกลาง แต่สายซึ่งด้วยเส้นลวด กะโหลกซอทำด้วยกะลามะพร้าว ซึ่งหน้าซอด้วยหนังหรือหนังตะกวด ให้เสียงทุ้มทำเสียง และเสียงประสานในระดับเสียงต่ำ

ปี่แก้ว

ซออี

ซอด้วง

เครื่องประกอบ
จิ้งหะ ฉิ่ง ฉาบ
กรับ โหม่ง

วงมโหรีโคราช
วงกลองต็อก
หรือวง
กลองทึม

กลอง ชาวบ้านเรียกว่ากลองทึม หรือกลองต็อก ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เป็นกลองสองหน้า ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๖๐ เซนติเมตร กว้าง ๓๐ เซนติเมตร ซึงหน้ากลองทั้งสองข้างด้วยหนังวัว ใช้ไม้ทุ้มด้วยผ้าดี ทำหน้าที่ให้จังหวะ

ฉาบเล็ก ทำด้วยโลหะขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๒ เซนติเมตร ทำหน้าที่ตีจังหวะในจังหวะยกชดกับจังหวะของฉิ่ง และฉาบใหญ่

ฉาบใหญ่ ทำด้วยโลหะขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒๕ เซนติเมตร ตีในจังหวะสามัญของเพลง

ฉิ่ง ทำด้วยโลหะขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๕ - ๘ เซนติเมตร

เพลงที่นิยมใช้บรรเลง เพลงชะนีไทย เพลงจีนแถบ เพลงล้อเลื่อน เพลงกว้าง เดินทาง เพลงพม่าแห่งระจาด เพลงพัดชา เพลงพม่ารำชวาน เพลงแขกกรวิก เพลงฝรั่งรำเท้า เพลงเขมรเอบาง เพลงกราวนอก เพลงสาธุการ เพลงมอญ ๓ ชั้น ฯลฯ

ปี่แก้ว ลักษณะเช่นเดียวกับปี่นอกภาคกลาง แต่เสียงแหลม เล็กกว่า ทำหน้าที่นำวง

ปี่แก้ว บางครั้งชาวบ้านสวมด้วยปลายของกระบอกไฟฉาย เพื่อการเทียบเสียง

กลองต็อก ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ซึงหน้ากลองด้วยหนังวัว ทั้งสองด้าน

ความเชื่อเกี่ยวกับการบรรเลงมโหรีโคราช ก่อนบรรเลงมโหรีทุกครั้งต้องมี พิธีไหว้ครุ้มโหรีก่อน เพื่อเป็นสิริมงคลกับผู้บรรเลง ผู้ฟัง และ เจ้าภาพ เจ้าภาพต้องจัดหาสิ่งต่อไปนี้เพื่อใช้ในพิธี

เหล้าขาว ๑ ขวด ดอกไม้ ธูป ๓ ดอก เทียนไขสีขาว ๑ เล่ม ผ้าขาว ๑ ผืน เงิน ๑๒ บาท หรือมากกว่า วงมโหรีแต่ละคณะเป็นผู้กำหนด

เขตที่นิยมบรรเลงมโหรี ทุกอำเภอในเขตจังหวัดนครราชสีมา มีวงมโหรี เช่น อำเภอเมืองฯ อำเภอพิมาย อำเภอครบุรี อำเภอโนนสูง อำเภอโนนไทย อำเภอคง อำเภอจักราช ฯลฯ